

Velike filozofske teme Nikolaja Berdjajeva

Ivan DEVČIĆ, *Osmi dan stvaranja. Filozofija stvaralaštva Nikolaja A. Berdjajeva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999.

Na početku autor nas uvodi u metodološki pristup svojega istraživanja Berdjajevljeve misli, koji se sastoji u "kronološkom isčitavanju njegova djela" (str. 15). Taj mu je pristup, s jedne strane, omogućio da otkrije ključ za razumijevanje filozofske misli ovoga velikog ruskog mislioca; a s druge strane, tako se je postupno iskristalizirala i struktura ovoga vrijednog djela o Berdjajevljevoj filozofiji. Autoru se ta filozofija, unatoč aforističkom stilu i prividnoj nepovezanosti, pokazala duboko konzistentnom i cjelovitom.

Oslanjajući se na izjavu samog Berdjajeva da je, unatoč dugačkom putu filozofskog razvoja, ipak ostao "vjeran prvobitnoj intuiciji" (p. 15), Devčić smatra da je upravo ideja osobe ta prvobitna intuicija o kojoj piše Berdjajev. Produbljujući tu osnovnu ideju, Berdjajev je razradio i ostale glavne teme svoje filozofije: o slobodi, stvaralaštvu i objektivaciji.

Dr. Devčić je svoju izvrsnu knjigu o Berdjajevu podijelio u šest poglavlja, kompletirajući je jednom važnom studijom o ruskom personalizmu. U Bio-bibliografiji nalazimo vrijedan sažetak iz Berdjajevljeva života i rada. Potom slijedi popis najvažnijih Berdjajevljevih radova u izvorniku, s navodom njemačkoga, francuskoga, hrvatskog ili srpskog prijevoda. Dodan je još i popis djelomičnih prijevoda

Berdajajeva na hrvatski ili srpski jezik. Bibliografija je zaključena dobrim izborom iz literature o samom Berdjajevu na raznim europskim jezicima, uključujući hrvatski i srpski.

Autor nas u prvom poglavlju upoznaje s početcima Berdjajevljeve misli, koja je bila pod očitim utjecajem I. Kanta i K. Marxa i zaokupljena socijalnom problematikom s naglaskom na univerzalizmu. No, Berdjajev je vrlo brzo napustio ovaj univerzalizam, svjestan da u svakom čovjeku postoji nešto pojedinačno i osobno što se ne da svesti na društvene čimbenike. To sve veće naglašavanje individualizma, a protiv početnog univerzalizma jest predmet istraživanja drugog poglavlja. Berdjajev se, pod očitim utjecajem P. Struvea, razvija u smjeru etičkog individualizma, iznimno naglašavajući tragičnu sudbinu čovjeka u svijetu. Razdoblje je to idealističkog monizma u njegovu razvoju. On sada čovjeka promatra sve više kao duhovno i osobno biće, čija sloboda nije više samo psihološka kategorija nego ponajprije duhovno-metafizička. Devčić odlično uočava da je kod Berdjajeva još uvijek veći naglasak na univerzalnome, nego na osobnome duhu.

Berdajajev se ne zadovoljava ni s ovim rješenjem i nastoji što jače utemeljiti vrijednost samoga čovjeka, njegovu osobnost i duhovnu slobodu. Započinje s kritikom idealističke gnoseologije i etike, kao i kritikom marksizma. Treće poglavlje završava prikazom formiranja Berdjajevljeva metafizičkog svjetonazora. Središnje razmatranje je ono o čovjeku kao duhovnoj supstanciji, shvaćenoj isključivo dinamički; tako da bi se taj nauk mogao "povezati i pomiriti s metafizičkim voluntarizmom" (str. 98), smatra Devčić. Berdjajev je svoju metafizičku misao pokušao utemeljiti na istraživanju jednog dubljeg mističko-religijskog smisla praosnova ili logosa cjelokupne stvarnosti. Drugim riječima, on je postavio najvažnije metafizičko pitanje: Što je prvi metafizički princip svega postojećeg?

Odgovor na to pitanje možemo potražiti u sljedećem poglavlju, koje nosi znakovit naslov "Od ontologije do meontologije". U njemu autor pokušava rekonstruirati "Berdajevljevu put do afirmacije slobode kao prapočela sve stvarnosti" (p. 111). To je najteži dio cjelokupne Berdjajevljeve filozofske misli. Pokušaj da se sloboda shvati kao "nestvorena", izaziva dalekosežne posljedice za Berdjajevljevu cjelokupnu filozofiju. Devčić je vrlo jasno istaknuo težinu ovoga metafizičkog problema, ali i pozitivne aspekte te metafizike. On smatra da se oni najbolje očituju u njegovoj najoriginalnijoj ideji o čovjekovu stvaralaštvu. Zato nas ne treba iznenaditi činjenica da je autor najveći dio knjige, čak 143 stranice, posvetio ovom problemu. Uostalom, o važnosti tog problema svjedoči i sam naslov i podnaslov ovog vrijednog djela.

Možemo ovdje pronaći detaljnu analizu Berdjajevljeve filozofije o čovjekovu stvaralaštvu, koja se razvija kroz odnose stvaralaštva i

umjetnosti, stvaralaštva i spoznaje, stvaralaštva i etike, te stvaralaštva i društvenog života. Stvaralaštvo se Berdjajevu pokazuje kao put transcendiranja ovoga palog svijeta i stvaranje jednog drugog, pravog svijeta. No, kako je čovjek paradoksalno biće, koje se nalazi u tragičnim uvjetima na Zemlji, njegovo je stvaralaštvo također paradoksalno. Ono je u svom izvoru osloboditeljsko i transcendirajuće, ali su njegovi rezultati u ovome svijetu nova objektivacija i novi pad. Da bi zorno prikazao ovaj tragizam ljudskog stvaralaštva, autor je tom središnjem pojmu Berdjajevljeve filozofije posvetio završno, šesto poglavlje svoje knjige. Naime, Berdjajev smatra da naš um, zbog posljedice pada, izvodi "objektivaciju" u spoznajnom procesu, čime nas definitivno udaljava od istinske spoznaje, napose spoznaje duhovnih stvari. On ne samo da objektivira svijet i čovjeka nego to čini i s Bogom.

Moglo bi se na prvi pogled učiniti da Berdjajev zagovora pesimizam glede spoznaje istine, ali to nije točno. On se ipak na kraju pokazuje kao optimist glede pobjede nad objektivacijom. Ta se pobjeda ima dogoditi kao rezultat zajedničkog djelovanja čovjeka i Boga, tj. rezultat čovjekova stvaralačkog napora i Božje pomoći. Napomenimo da prema njemu u tom stvaralačkom naporu svi ljudi moraju uzeti učešća. To će se dogoditi kada oni ostvare jednu višu duhovnu međusobnu povezanost. Trebala bi to osigurati jedna nova duhovnost, koju je Berdjajev sanjao tijekom cijelog života, a koja u svojoj osnovi mora biti Bogo-čovječanska.

Recimo na kraju da nam je Devčić podario jednu izvrsnu knjigu, koja nas temeljito uvodi u filozofsku misao ovoga originalnog ruskog filozofa, a istodobno nas potiče na daljnje istraživanje njegove misli.

Boro Dadić